

A határok kérdése Közép-Európa és Kelet-Európa régióiban The border issue in the Central European and Eastern European regions

Dr. Kiss Éva

Történelemtudományok Doktora (világtörténelem)

Ungvári Nemzeti Egyetem,

Ukrán-Magyar Oktatási és Tudományos Intézet

Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék, Professzor, Tanszékvezető

e-mail: kish.eva15@gmail.com

A geopolitikai helyzetben, különösképpen a Közép-Európai és Kelet-Európai régiókban lezajló változásának elemző folyamatában, kulcsfontosságú szerepe van az új határoknak, nem csak a határ megállapítása és a demarkáció szempontjából. Az új európai keleti határ felállítása és működése közvetlenül összefügg a konkrét geopolitikai helyzettel, amely még meg is határozza annak sajátosságát és paramétereit. Vitathatatlan, hogy a Közép-Európai és Kelet-Európai geopolitikai térségeknek új szerkezete alapvetően megváltoztatja viszonyát a területhez, régióhoz és határaihoz. Lényegében, az európai földrész új geopolitikai konfigurációja vezet a volt Közép- és Kelet-Európai régió fragmentációjához.

A határ mindenek előtt fizikai fogalom, és a nemzeti területek határa. Érthető, hogy az adott esetben mi egy új határt elemezzük, amely alakulóban van, és amely nem egyezik meg Európa kulturális határaival, egy új határt, amely megítélésünk szerint nem egy egyszerű lineáris tér vagy térbeli korlát, amely mellesleg mostanáig elég élesen választja el adott esetben a Közép-Európa és Kelet-Európa régióit. Éppen a határok úgynevezett transzparenciájának vizsgálata lehetőséget nyújt arra, hogy ne csak a szomszédos országok között lévő lineáris területként tanulmányozzuk az új határokat, hanem olyan rendszerként, amely figyelembe veszi a kulturális, világnézeti sajátosságokat, felhasználva ehhez civilizációs és vallási kritériumokat.

Kulcsszavak: Európa, határ, ország, régió, geopolitika.

The new borders play a key role in the geopolitical situation not only from the point of view to define what a border is and demarcation, particularly in the analytical process of the changes taking place in the Central European and Eastern European regions. The establishment and functioning of the new European Eastern border is related directly to the specific geopolitical situation, which also determines its specificity and parameters. It is indisputable that the new structure of the Central European and Eastern European geopolitical regions will fundamentally change its relationship to the area, region and its borders. Essentially, the new geopolitical configuration of the European continent leads to the fragmentation of the old Central and Eastern European region.

The border, first of all, is a physical concept and it is the boundary of national territories. It is understandable that in this situation we are analyzing a new border, which is being formed, which is not the same as Europe's cultural borders, a new border that to our opinion is not a simple linear space or spatial boundary, which in our case separates the regions of Central Europe and Eastern Europe quite sharply. It is the so-called transparency of the borders, examination of "permeability", that allows us to study the new borders not only as a linear space between neighboring countries, but as a system that takes into consideration cultural, ideological features, using civilization and religious criteria's.

Keywords: Europe, border, country, region, geopolitics.

JEL kód: R58 Regional Development Planning and Policy

A határok kérdése, főleg Közép-Európa és Kelet-Európa régióiban mindig is „túlérzékeny” téma volt az újkortól kezdve a XX századig csakúgy, mint a XXI században. Az Európai Unió „keleti” terjeszkedésének következtében az EU keleti határai a geopolitikai feltételek változása szerint gyökeres módosulásokat eredményeztek. Mindemelllett aktualizálódott az EU, vagy Európa úgynevezett végső keleti határainak a kutatása is.

Lényegében ma az Európai Unió, beleértve Közép-Európa országait is, dinamikus, minőségi és intenzív fejlődésen megy át térségi, szociokulturális, illetve mentális határainak átformálódás tekintetében. A XXI. század elején a geopolitikai helyzet változásának elemzésében az európai kontinensen és egyben Közép-Európa és Kelet-Európa régióiban kulcsfontosságú szerep jutott az új európai határnak, ami most formálódik és kitolódik. Az új európai keleti határnak a létrehozása és működése közvetlenül kapcsolódik a konkrét geopolitikai helyzethez, ami rendre meghatározza a sajátosságait és a paramétereit. Bizonyos, hogy Közép-Európa geopolitikai terének strukturálása alapvetően megváltoztatja a területhez, régióhoz, illetve azok határaihoz kapcsolódó viszonyát. Tény,

hogy az európai kontinens új geopolitikai felépítése konfigurációja okozza Közép-Európa régióinak, valamint azok határainak fragmentációját is (Krätke S.,1999; Perkmann M.,1999).

Eleve helyénvaló az *európai keleti határ* fogalom megfelelő elkülönítése, mert nevezetesen az összehasonlító megoldás többek között lehetőséget ad problémás kérdések meghatározására az új keleti határ hármasság felülete (EU – Közép-Európa országai – Ukrajna) kapcsán, és nemcsak a definíciók összefüggésében, hanem a korszerű problémás kérdések tekintetében is, amire igény van a közös többoldalú megoldások és kompromisszumok keresésénél a felek között.

Példaként említhetjük, hogy a magyar-ukrán határmenti térség az EU keleti határán egy *határrégiót* képez, amely Magyarország és Ukrajna politikai határainak közvetlen környezetében helyezkedik el. Európában a határok, államhatárok elméletileg dichotóm fogalmak, hiszen minimum két kulcsfontosságú ellentétes funkciójuk van – elválasztanak és összekötnek. Történelmileg a mai ukrán-magyar határon átnyúló együttműködés (Kárpátalja megye és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) a két szomszéd ország államhatárainak gyakori változása következtében alakult. Ezért eme térségben beszélhetünk politikai és kulturális határokról is.

Elvileg a magyar-ukrán határon átnyúló együttműködés kommunikációs- és kapcsolatrendszerként összeköt azonos kultúrákat. Sajnos, ebben az esetben a magyar-ukrán határon átnyúló együttműködés jelentősen eltér a nyugat-európai példától. Összehasonlításuk után kirajzolódnak a határon átnyúló együttműködés jellegzetességei. Az ukrán-magyar határrégió egyik kulcskérdése az, hogy a határ különböző érdekeket és értékeket hordoz, megalapozva a határmenti társadalom *sajátos identitását* a fennálló tárgyalás és a küzdelem kontextusában térben és időben (Kiss É., 2003).

Fontos része az elemzésnek a *magyar-ukrán határ transzparentitása*. A XX század végén, a rendszerváltás következtében a magyar-ukrán határ átjárhatósága sokkal flexibilisebbé vált. Viszont ma, az európai határok lebontási, átrendeződési folyamatában, a magyar-ukrán határ – mint az Európai Unió új külső keleti határa – megerősödik. A tudományos elemzések céljából lett elkülönítve a konceptuális összetevők és a határok – elsősorban az Európai Unió új keleti határa – funkciójának kutatása. A módszeres kutatás szempontjából kulcsfontosságú, bár összetett kérdés a dichotómia, a határmenti élet különböző szférájának függősége és autonómiája. Sőt, ezek belső törvényszerűségeinek kutatása lehetővé teszi, hogy meghatározzuk ezek (társadalmi, gazdasági stb.) kölcsönhatásának és fejlődésének lehetőségét. Ezért fontos a magyar-ukrán határon átnyúló együttműködés kérdéskörének komplex kutatása, ami különösen aktuális a problémák egyoldalú megközelítésének kiküszöbölése szempontjából, a valóság tudományos megismerésével kapcsolatban a megfelelő szubjektív következtetések elkerülése szempontjából.

A határok külön választják az állam funkcióit is: a korlátozások listáját minden rendszer és alrendszer részére. Megjegyzendő, hogy ezek a funkciók általánosan elfogadottak az EU-ban és az összes hivatalos EU-dokumentumban; többek között a határt fizikai fogalomként, műszaki szempontból, pénzügyi értelemben szemlélik. Így a határok tudományos kutatásának szempontjából fontos az *Európai Unió új keleti határainak* rendszerként való elemzése. Fontos a prognosztikai módszerek egyik legfontosabbikának az alkalmazása – a *rendszer alapú megközelítésé*. Ebben a tekintetben meg kell jegyezni, hogy a rendszer fogalmát széleskörűen alkalmazzák a tudomány legkülönbözőbb elméleti irányzatainak képviselői. Általánosan elismert előnye, hogy lehetőséget ad a vizsgálat tárgyának bemutatására annak egységében és integritásában, és így, hozzájárulva a kölcsönható elemek közötti korreláció felleléséhez, segíti az ilyen együttműködés „szabályainak” felfedezését. Ebben az esetben az elméleti indoklások összefüggésében, véleményünk szerint, a lényeg az *Európai Unió új keleti határainak dinamikus* elemzése *egységes szervezatként*, amely állandó kölcsönhatásban áll a környezettel, és folyamatosan „ellenőrzi” a „válaszait” saját elemeinek állapotáról és a reakciójáról.

A XX-XXI századok fordulóján a közép-európai országok euro-atlanti integrációja – Ukrajna „elsőrangú” szomszédai létrehozzák egy relatíve hosszú időre az *EU új keleti határvonalát*, mint lineáris teret, és mint egy új, „stabil” magasabb besorolású status quo-t, amely az új geopolitikai helyzet „elég erős” szimbóluma Európa keleti részében. A történelem a tanúja, hogy semmi sem jön létre rövid idő alatt, és nem is tart örökké: esetünkben, az *EU új keleti határvonalának* a létezése és fenntarthatósága térben és időben sok tényezőtől függ. Elsősorban ilyen Ukrajna belpolitikai demokratikus fejlődése, továbbá az EU tagállamainak az „adaptációja,” valamint új tagállamok hozzákapcsolásának pénzügyi problémái a belső reformok sikeressége esetében. Mára a közép-európai országok kapcsolata Ukrajnával a határokat illetően – szerintünk – az *új keleti határvonal* hibáinak a minimalizálására kell, hogy

összpontosuljon. Teoretikus alapon a határokat, amelyek nemzeteket választanak el, új koncepció szerint, talán mint szisztematikus jelenséget kellene vizsgálni.

Egy olyan nagytekintélyű szervezet, mint az Európai Tanács, elvi rendelkezései szerint a határok lényege (meghatározása, mint fizikai fogalom, technikai és pénzügyi aspektusban való kiemelése), létezése térben és időben, mint akármely más élő organizmusnak, csak akkor marad meg, amikor nyitva van mások számára is, és lépésenként lesz egyre összetettebb az autonómia révén.

Az új európai keleti határ elfogulatlan, objektív tudományos elemzéséhez ebben az esetben három oldal elhelyezkedését kell megvizsgálni és értékelni – beleértve Közép-Európa országainak pozícióját, mint az EU új, teljes jogú tagjait a mai nemzetközi kapcsolatok rendszerében. Mert az új európai keleti határ kialakulásának folyamata: az egyik oldalról olyan, mint az Európai Unió nemzetközi szövetségének új külső határa (EU külső határai – szárazföldi és tengeri határok, beleértve a megállapodott felek repülőtereit és a kikötőit, amelyek nem lehetnek a belső határokon belül kijelölve); másrészről pedig mint az új nyugati határ Ukrajna nemzetközi kapcsolatának viszonylatában: egy többdimenziós, összetett, sokrétű, bár néha ellentmondásos folyamat, ami egy belső logika szerint működik – összetett elem, különösen, mintegy alrendszere egy integrált, egész rendszernek, ami minősége szerint, sőt, a területe szerint is változik. Az új európai keleti határ – mint egy térbeli intézet alrendszere, az eddigi elérhető tapasztalatok alapján (értjük ezt az előző EU bővítésekre), mindazonáltal megjelenik Közép- Európa és Kelet-Európa egyedülálló geopolitikai, kulturális-földrajzi környezetében. Egészében ez hozzájárul a határok egy komplex tudományos kutatásához. Futólag megjegyezzük, hogy a legjobb típusú új európai határt a „határegyensúly” modelljére lehetne megformálni.

Az új európai keleti határ kutatásának aktualitását a mai Ukrajna külpolitikájával, csakúgy, mint az Európai Unióval általában felmerülő, és a „szomszédok elsőbbségével” egyaránt kapcsolatos problémás kérdések állásfoglalásának fontosságában lehetne meghatározni. Véleményünk szerint ezek a kérdések (teljes valószínűséggel állíthatjuk, hogy a negatív összetevőkre lesz fektetve a hangsúly) ki lesznek élezve nevezetesen Ukrajna külpolitikájának határmenti kérdéseire, valamint a az Európai Unió megújított keleti politikájának konceptuálisan nem megalkotott új filozófiáira. A mai érdeklődés a határok és a határmenti területek, valamint a határmenti régiók körüli problémás kérdések iránt az EU feltételes és elég pragmatikusan indokolt fokozatos gyengülésével magyarázható, valamint a politikai demarkációs vonalak, illetve a gazdasági akadályok eltűnésével, továbbá az Európai Unió határának keleti terjeszkedésével – Európa új, politikai-földrajzi területére. Kétségtelen, hogy a hivatalos állami határok sokkal stabilabb határok, mivel ezek vallások, civilizációk, tradíciók között léteznek (Kish Y., 2013).

Közép-Európában a határok politikai és jogi, nemzetközi jogi kérdései nagyon kényes és érzékeny problémás területek. A nemzetközi jog francia történésze, J. Baret meggyőződéssel írta, hogy Locarno után Európában kétféle határ létezett: nyugati határok, amelyekről megígérték, hogy tiszteletben tartják azokat, és a keletiek, amelyek (ahogy az régóta elismert) felülvizsgálhatóak voltak. Mára nemzetközi-politikai értelemben viszonylag „gond nélküli” a mai ukrán-lengyel, ukrán-szlovák, ukrán-magyar határ; észrevehető problémák csak az ukrán-román határnál vannak. Erdemes megjegyezni, hogy a jelenlegi problémák különösen a Kígyó-sziget státusza miatt vannak, mivel Románia és Ukrajna is konkrét területi követelésekkel rendelkezik, ami az úgynevezett „Ribbentrop-Molotov paktum következményeinek” felülbírlata, amit Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa a saját, 1991. július 5-én kiállított határozatában áttekintett, majd Ukrajna területi követeléseinek engedett.

A határ egy egyedülálló intézmény az adott politikai rendszer tevékenységének keretein belül, ami a határ funkcióján keresztül elemezhető, például a határmenti régiókon belül, mint az új megegyezési kapcsolatok révén létrejött terület. Mindenekelőtt a határok három szorosan összefüggő feladatot látnak el: először is – megszabják az államok szuverenitásának területét; másodsor: megosztják a térben a szimbolikus közösséget, vagyis az államnak, mindegyiknek, amelyik rendelkezik saját zászlóval, himnusszal, történelemmel, intézményekkel, amely biztosít a saját állampolgárainak egyedülálló jogokat és kötelezettségeket; harmadszor – megosztja a térben a sajátját (azaz a nemzeti területét) illetve az idegent (a szomszédos államot, tágabb értelemben pedig az egész világot).

A határok, mint államhatárok, fontos részévé váltak a nemzetállamok rendszerének a 18. századtól kezdve; mint vonalak, amelyek elkülönítették a különböző államalakulatokat, amelyek meghatározták az állam területét annak minden javaival, ami anyagi feltétele a társadalom létezésének. Az összefüggő államok közötti határokat általában a köztük lévő szerződés alapján határozzák meg. Az államhatár meghatározása a nemzetközi jogi doktrínában szerepel.

Európa határai a történelem sebhelyei, azonban fokozatosan elveszítik alapvető elválasztó jellegüket. Ma Európa népei arra törekednek, hogy eltüntessék a „történelem sebhelyeit,” és az európai integráció elvének megvalósításaként megteremtsék nagyjából a határmenti régiók népessége számára a jobb együttműködés lehetőségét az élet minden területén. Nem léteznek jó vagy rossz határok, mivel épp a különböző politikai rendszerek töltik meg emocionális tartalommal a határok fogalmát. Bármely határ „mesterkelt”, vagyis konkrét erőviszonyokat tükröz egy konkrét időben. Sőt, megállapíthatjuk azt is, hogy nem is léteznek örök időktől fennálló határok (Kish Y., 2018).

Ma Ukrajnában a határok átalakulásának szűkített értelmezése tapasztalható, melynél nincs lehetőség arra, hogy azt egy egységes, dinamikus folyamatként értelmezzük, melyre a belső fejlődés logikája jellemző. A probléma lényegét nemcsak a határok szélesebb geopolitikai, civilizációs mértékű transzformációja folyamatának egyik vagy másik megközelítés szerinti magyarázata teszi ki, hanem úgyszintén a tudományos elmélet felhasználásának módszerei, illetve a valóság megismerésének tudományos megközelítése. Azaz módszeresen vagy fragmentálisan felhasználunk bármely koncepciót, a jelenség sokoldalú, komplex vizsgálatából kiindulva, vagy megkíséreljük beilleszteni a jelenségeket és a cselekményeket a már előre meghatározott sémába, vagy módosítva hozzáigazítjuk azokat bizonyos ideológiákhoz, melyeknek semmi köze a valósághoz. Részben ez a magyarázata annak, hogy ma a határok problémáját vagy a határmenti kérdéseket, sőt, a határokon átívelő együttműködés kérdését némileg leegyszerűsítve értelmezzük, de nem fordítanak rá elegendő figyelmet.

A probléma összetettsége elsősorban abban áll, hogy a határok értelmezésénél figyelembe kell vennünk a kialakult európai hagyományokat, ezeken belül pedig azt, hogy milyen helyet foglal el a határok nemzeti elmélete, mely már a XVII századtól le lett fektetve a nemzetek jogi rendszerében. Ezzel összefüggésben fontos jelentőséggel bírnak, először: a besorolás kritériumai, melyek alapján a rendszerezés történik; másodsorban: a tipológia – mely módszertani alapot biztosít a rendszerezéshez, és úgyszintén a határok elméleti tanulmányozása is a határok racionális rendszertani besorolásának egyik fő determinánsa. A ma létező valamennyi megközelítés gyakorlatilag az országhatárok jelenségét politikai tényezőkkel magyarázza. Jellemző, hogy gyakorlatilag soha nem kezelték az államhatárokat és a belső politikai és közigazgatási határokat, valamint a kulturális választóvonalakat egységes rendszerként, ami a kutatások kül- és belpolitikai elkülönítésének felel meg.

Manapság az európai integráció folyamatának elmélyülése és kiszélesedése folytán a határok szerepe és jelentősége Európában fokozatosan változik. Kiemelkedő mértékben nyomon követhető ez a határok egyik vagy másik funkciója súlypontjának változásában, adott esetben a határok kapcsolattartási jellegű funkciójának dominanciájában, azok „áttetszőségében,” „transzparenciájában” Európa közepén, az Európai Unió új területén a határok korlátozó funkciójának erősödésében. Különben egy bizonyos térben, ahol konkrét személyek, népek laknak, melyek bizonyos kapcsolatokat tartanak fenn és fejlesztenek, a határok geopolitikai szerepe felülmúlhatatlan jelentőséggel bír éppen akkor, amikor ezek a kapcsolatok, mint olyan régi, mindennapos tradíciókat hordozó élő kötelékek, meg tudnak változni.

Nem léteznek örökkévaló határok, mindegyikük kialakul, eltolódik, korrigálódik a történelem szeszélyei szerint. Az EU és Ukrajna közötti jelenlegi új keleti határ sem lesz örökké az EU keleti perifériája. Sőt, mi több, a fejlődés belső logikájának megfelelően, egy új határ evolúciója egy évszázadig tart. Mivelhogy ez nem csak a kibővített EU XXI századi belső fejlődésétől függ, hanem a legújabb szomszédjaitól is az új határ teljes területén, vagyis Ukrajna belső fejlődésétől is. Ugyanakkor a hivatalos országhatárok mellett léteznek stabilabb határok: vallások, civilizációk, tradíciók közötti határvonalak. Michel Foucher a jelenkori Európa úgynevezett „végső” határainak keresését jellemezve, észérvekre alapozva kifejti, hogy válasz erre a kérdésre nem létezik. Mivelhogy a nolens-volens határok funkciói, a földrész geo-gazdaságtani és geopolitikai változások következményeként változtak meg. Egyébként ma nem Európa úgynevezett „végleges” határainak keresése válik különösen fontossá, hanem, hogy azok megfeleljenek az alapelveknek az európai integráció jelenkori folyamatában.

Az EU új keleti határának kialakulása – összetett, sokoldalú, bár néha ellentmondásos folyamat, mely a fejlődés belső logikájának alapján működik, mint összetevője, mint alrendszere egy minőségibb, egységes rendszernek, melynek minőségére nézve, de még inkább az európai földrész geopolitikai jelenkori változásainak mértékére nézve szintén transzformálódik. A további tudományos vizsgálódásainkat az EU belső határainak „transzparenciája” kontextusában tervezzük megvalósítani.

Lényegében mindenféle határ „mesterséges,” azaz konkrét erők viszonyát fejezi ki egy konkrét időben. A történelem folyamán a határokat hol a természeti határok mentén állították fel, vagy a történelmi határok mentén, néha az etnikai határokat követték, de leggyakrabban a befejezett háborúk

következményeként, mint a győztesek elképzelésének megszabott határvonalai születtek meg. Michel Foucher úgy jellemzi a világban kialakult határokat, mint amelyek alapvető térbeli struktúrákat képeznek, melyeknek lineáris formája van, rendeltetésük pedig a geopolitikai folytonosság megszakításának három síkban történő kiábrázolása: reális, szimbolikus és képzeletbeli síkon. Az egyszer felállított határok, melyek mindig kihatással lesznek az ember térben és időben történő munkásságára, sosem voltak változatlanok, szüntelen evolúciójukat élték. Michel Foucher a jelenkori Európa úgynevezett „végső” határainak keresését jellemezve észervekre alapozva kifejti, hogy válasz erre a kérdésre nem létezik. Mivelhogy a nolens-volens határok funkciói, a földrész geo-gazdaságtani és geopolitikai változások következményeként változtak meg, egyébként ma nem Európa úgynevezett „végleges” határainak keresése válik különösen fontossá, hanem hogy azok megfeleljenek az alapelveknek az európai integráció jelenkori folyamatában. És pont ebben a kontextusban annyira fontos a hazai politológia számára a határok és a határmenti régiók tudományos koncepcióinak, az elméleti általánosítások tanulmányozása, melyeket igazolt a gyakorlat a reális, „legjobb gyakorlati megvalósítások” a határmenti együttműködések terén, megvalósítva a gyakorlatban a határok nélküli régiók Európáját.

Mint ismeretes, a határok kérdése a legújabb kori történelem egyik „legérzékenyebb” kérdése volt és maradt, úgy a XX, mint a XXI században, különösen a közép-európai és kelet-európai régióiban. Az Európai Unió „keleti” bővítése következményeként az EU keleti határai az európai földrész geopolitikai változásai miatt radikálisan megváltoztak. Lényegében az EU határainak dinamikus, minőségi és nagymértékű transzformációja megy végbe.

- Először – a Közép-Európa országainak az EU-hoz való csatlakozása következményeként (ezen országokban különben nincs identitásválság) a 2004-es évben de facto és de jure végbement a külső határok átváltozása belső határokká elsősorban Lengyelország és Németország, Csehország és Ausztria, Csehország és Németország, Szlovákia és Ausztria, Magyarország és Ausztria között.
- Másodszor – érthető, hogy az EU határainak ilyen transzformációja előkészítő jelleggel már 2002-ben elkezdődött, ami a határmenti menedzsment kérdésének gyakorlati megvalósításában nyilvánult meg, és az „új” keleti határ megépítésében és felszerelésében az európai követelményeknek megfelelően, így részben Ukrajna nyugati határain is.
- Harmadszor – az EU határainak lényegi változása következtében párhuzamosan megváltozott az EU keleti határainak jellege és státusza, úgyszintén a Közép-Európa országainak határai is (2004-től mint az EU teljes jogú tagjaiként), azaz már ma is változik a határmenti menedzsment jellege Ukrajna és „elsőrendű szomszédai” – Lengyelország, Magyarország és Szlovákia között.

Az EU új keleti határának kialakulása Közép-Európa és Ukrajna viszonylatában egy egész sor elvben nagyon fontos következménnyel bír Ukrajna számára és a határátlépések rendszerének változását hozza az egész Közép-európai régióban általában. Az EU új keleti határának első és legfontosabb következménye Ukrajna számára – a határátlépés liberális rendszere több mint tíz éves korszakának befejeződése Ukrajna és Közép-Európa országainak határán és egy territoriálisan stabil övezet kialakulása Ukrajna nyugati határain.

Másodszor, az új nemzetközi határon a határátlépés rendszere radikálisan megváltozott a 2003-as vízum-megállapodások bevezetésének következményeként Ukrajna és első rangú szomszédjai – Közép-Európa országai – között (és ennek megfelelően a határátlépés rendszere lényegesen megváltozott a Schengeni övezet kiterjesztésével a 2006–2007 évek folyamán), ami az *acquis* elfogadása, ami az egyik fő feltétele az EU-ba való belépésnek, vagyis kötelezően teljesítendő a belépő országok számára. Gyakorlatilag, a schengeni *acquis* elfogadása az Európai Unió tagországai által, és ami különösen fontos az EU külső keleti határainak kiszélesítése szempontjából, a csatlakozó országok „első hulláma” esetében (Lengyelország, Magyarország, Cseh Köztársaság és Szlovákia) a schengeni *acquis* elfogadásával a tagok elkötelezték magukat az Unió politikai, gazdasági és pénzügyi érdekeinek. Lényegét tekintve, többek között ez ma az EU új keleti határának egyik legfontosabb kérdése.

Harmadszor, az EU új keleti határának kialakulása Ukrajna számára különösen fontos következménye a biztonság kérdése, pontosabban a helyzet kezelése a biztonság kérdésében. Olyan feltételek mellett, mikor Közép-Európa egyetlen országának sincs területi követelése a másik felé, ide értve Ukrainát is, a biztonság kérdése nem a meglévő határok újragondolásának kérdésére összpontosul, hanem az új keleti határ védelmének problematikájára. És ez nemcsak a közvetlen védelem felelőssége, de a kiadatási törvény kérdése is, az illegális bevándorlás és a csempészet kérdése is – azaz ezek a már látható negatív problémák elsőbbséget fognak élvezni a politikában, a nemzetközi kapcsolatokban, a két

és többoldalú kapcsolatokban Ukrajna és az új EU-s tagállamok között már ma és a közeljövőben és lényegében hosszú ideig, mivel Ukrajna már régen nemcsak *tranzitországgá* alakult, de *gyűjtőhelyévé vált az illegális bevándorlóknak*.

Az Ukrajna és az Európai Unió közötti új keleti határ legalább két funkcióval fog bírni – összeköt és elválaszt. Meglátásunk szerint ennek az új határnak a jellegzetességeit célszerű a kölcsönös kapcsolatokon keresztül elemezni, az európai integráció folyamatának elmélyítése és bővítése szempontjából, sőt, a biztonság megerősítésének szempontjából az EU új keleti határán.

A XX és XXI századok határán a földrész új geopolitikai helyzetében, a Közép-Európa országainak - Ukrajna „elsőrendű szomszédainak” euro-atlanti integrációja egy viszonylag hosszú időre új határt hoz létre – mintegy lineáris teret, ami egyben új, kiváló minőségű status quo is, „elég erős” szimbóluma az új geopolitikai helyzetnek Európa keleti térségében. A történelem arra tanít, hogy semmi nem jön létre egyszer és mindenkorra, jelen esetben az EU új határainak léte, állandósága, evolúciója az időben sok összetevőtől függ majd, ez elsősorban az EU új tagjainak adaptációjának a kérdése és a csatlakozás anyagi problémájának kérdése, a Európai Unió sikeres belső reformjainak függvényében.

Az új geopolitikai helyzetben a Közép- Európa és Kelet-Európa országai, valamint Ukrajna közötti kölcsönös kapcsolatokat, meglátásunk szerint arra kell összpontosítani, hogy az új határok elválasztó jellege minimálisra csökkenjen. A határok legújabb kori koncepciójának elméleti általánosítását, miszerint *a határok a történelem sebhelyei*, valószínűleg rendszeres jelenségként kellene tanulmányozni. Az Európai Tanács fentebb már említett konceptuális határozata szerint a határok lényege, létezésük térben és időben, mint minden más élő rendszer esetében, csak úgy maradhat fenn, ha nyitott marad mások felé, egyre összetettebb lesz az autonómiához és kölcsönös függéshez vezető úton.

A tudományágakon átívelő szempont a határokkal kapcsolatos kérdések elemzésében nagyon fontos jelentőséggel bír a különböző gazdasági, kulturális és politikai kapcsolatok meghatározásában, melyek a határmenti régiókban alakulnak ki, és fejlődnek tovább, főleg a Közép-Európai régióban, mivelhogy a problematikus kérdések pont itt mutatkoznak a legteljesebben és legelőször. A határok geopolitikai szerepe és geopolitikai jelentősége Európában fokozatosan változik az európai integráció folyamatának köszönhetően, ide értve az euro-atlanti integráció folyamatát is. Kiemelkedő mértékben nyomon követhető ez a határok egyik vagy másik funkciója dominanciájának változásában, adott esetben a határok kapcsolattartási jellegű funkciójának dominanciájában, azok „áttetszőségében”, „transzparenciájában” Európa közepén, az Európai Unió új keleti részén a határok korlátozó funkciójának erősödésében.

Különben egy bizonyos térben, ahol konkrét személyek, népek laknak, melyek bizonyos kapcsolatokat tartanak fenn és fejlesztenek, a határok geopolitikai szerepe felülmúlhatatlan jelentőséggel bír éppen akkor, amikor ezek a kapcsolatok, mint olyan régi mindennapos tradíciókat hordozó élő kötetlékek, meg tudnak változni.

Az új geopolitikai helyzet kialakulásának ok-okozati kapcsolatainak elemzésében a Közép- és Közép-Európa régiójában, különösképpen az új határok geopolitikai szerepének változásával kapcsolatban, meglátásunk szerint nem szükségszerű abszolutizálni az Európai Unió jelenkori bővítésének szerepét az úgynevezett „végleges” határok kialakításával kapcsolatban, vagy nem szükségszerű csak az EU bővítésének utóbbi történéseiben látni Európa határainak szerepbeli és funkcionális változását. Történelmi és konceptuális szempontból Európába való visszatérések, csatlakozások Európához, ezek a folyamatok időbeli jellegzetességei a XIX-XX századtól kimutathatóak. De ez egy másik téma. Jellemző, hogy az új határok transzformációjának kérdése éppen az 1989-1990-es évek Közép- és Kelet-Európa radikális rendszerváltások következményeként jöttek létre – pontosabban, a régió területiális stabilitásának megváltozásával kapcsolatban. Ahogy Michel Foucher ésszerűen megjegyezte, a XX század végén a politikai kataklizmák következményeként 8000 mérföld új nemzetközi határ keletkezett Közép- és Kelet-Európában (Foucher M., 1999).

Tehát, egyik oldalról – nagymértékű és minőségi változás, és mint következmény – egy, az 1940-es évek végétől Közép- Európában és Kelet-Európában fennálló status quo összeomlása, a másik oldalról – a belső határok nivellálása, de a külső határok dinamikus építése és megerősítése. Így kerül napirendre a kérdés: az új határok vajon Európa felosztását vagy egyesítését szolgálják?

Irodalomjegyzék

1. Európai Keretegyezmény a Területi Önkormányzatok és Közigazgatási Szervek Határmenti Együttműködéséről. - ETS No. 106. European Outline Convention on Transfrontier Co-operation

- Between Territorial Communities or Authorities. Madrid, 1980. május 21. Council of Europe, European Treaty Series No. 106, 159, 169. Strasbourg, 5. V. 1998. 153 p.
2. Foucher M. (1999): *Európa Köztársaság. Történelmek és geográfiák között.* Napvilág kiadó, Budapest, 1999.
  3. Kish Y. (2013): *Formation of new eastern limes of Central Europe: relations and policy of European Union and Ukraine towards cross-border cooperation after the European Union Enlargement.* Central European Papers. Silesian University in Opava. Czech Republic.X-MEDIA. - N1. – pp. 66-76.
  4. Kish Y. (2018): *Transborder Cooperation of Border Regions in Ukraine and Hungary: Problematic Issues of European Standards, Innovations of State Policy and Management.* Public Policy and Administration. Viešojo administravimo instituto Universitet Mikolasa Romerisa. – Vol.17. - pp.68-83.
  5. Kiss É. (2003): *Az ukrán-magyar határmenti együttműködés: lehetőségek és prioritások a XXI században.* Lira kiadó, Ungvár, 2003.
  6. Krätke S . (1999): *Regional Integration or Fragmentation? The German-Polish Border Region in a New Europe.* Journal of the Regional Studies Association. Vol.33. N.7. - pp. 593-605.
  7. Perkmann M. (1999): *Building Governance Institutions Across European Borders.* Journal of the Regional Studies Association. Vol.33. N.7. - pp. 657-669.